

cenzií a takisto to hlavné, totiž veľmi dobrú znalosť primárnej literatúry.

Práca vykazuje isté nedostatky pri uplatnení literárnej teórie, ktoré sú pravdepodobne výsledkom nepozornosti alebo nedôslednosti pri redigovaní textu. Spomeniem použitie pojmov „Prosa“ a „Poesie“ v genologických súvislostiach namiesto v nemeckej literárnej vede zaužívaných pojmov „Epik“ a „Lyrik“ (s. 10, 101), ďalej používanie sémanticky zaťaženej pojmu „Held“ („Heldin“) namiesto neutrálneho „Hauptfigur“ alebo „Protagonist“ („Protagonistin“), zjednodušené stotožnenie rozprávačky románu s autorkou v prípade textu Vorabend (s. 105).

Napriek všetkým spomínaným kritickým poznámkam však možno povedať, že recenzovaná monografia je na solídnej úrovni. V situácii, keď rovnako v Českej republike ako na Slovensku väčšina dizertačných prác z oblasti germanistiky nie je z rôznych príčin knižne publikovaná, treba privítať knihu Ireny Šebestovej ako jednu z prvých lastovičiek.

Ján Jambor

Janion, Maria: **KOBIETY I DUCH INNOŚCI**. Warszawa, Wydawnictwo Sic! 1996. 352 s.

Maria Janion (1926) je významnou osobnosťou poľskej literárnej vedy, profesorkou Gdanskej a Varšavskej univerzity, členkou Poľskej akadémie vied. Napísala mnoho literárnohistorických a literárnoteoretických prác, ako aj diel, v ktorých reflektuje aktuálne spoločensko-politické a kultúrne zmeny. Svojou pedagogickou činnosťou, ako aj knižnými dielami výrazne ovplyvňuje súčasnú poľskú literárnu vedu a moderné myslenie. Za doterajšiu publikačnú a vedeckú prácu získala viaceré prestížne ocenenia. Hlavným predmetom jej výskumov je poľský a európsky romantizmus. V poslednom období sa venuje o. i. aj femi-

nistickej kritike a novému čítaniu literatúry z tohto aspektu.

Kniha *Kobiety i duch inności* (Ženy a duch inakosti) vyšla už v roku 1996. Na Slovensku však stále nie je známa. Autorka v nej interpretuje a analyzuje problémy, ktorým v slovenskej literárnej vede doposiaľ nebola venovaná sústredenejšia pozornosť. Keďže závery, ku ktorým Maria Janion dospela na základe interpretácií vybraných literárnych diel, sú stále aktuálne, vyplatí sa bližšie všimnúť si toto dielo.

Z metodologického hľadiska ho možno považovať za akúsi syntézu širokých autorkiných vedeckých záujmov. Hlavnými hrdinkami tohto diela a súčasne predmetmi výskumu Marie Janion sú historické a literárne postavy žien, ktoré vďaka svojim pohnutým činom, nespokojnosti so žitou skutočnosťou a túžbam po zmenách, prestali byť súkromnými osobami a stali sa súčasťou národnej ideológie.

Časovo Maria Janion rámcuje svoju prácu udalosťami, ktoré boli zlomové pre dejiny novodobej Európy – francúzskou revolúciou v roku 1789 a politicko-spoločenskými zmenami v Poľsku v osemdesiatych rokoch 20. storočia.

Dvesto rokov, ktoré ohraničujú tieto dátumy, autorka zobrazuje na základe analýz a interpretácií vybraných literárnych a výtvarných diel, ktorých hlavnými protagonistkami sú rôzne typy žien. V úvodných štúdiách knihy *Kobiety i duch inności* Maria Janion vychádza pri svojich interpretáciách z historických udalostí a z príbehov konkrétnych postáv, aby sa následne mohla dostať k umeniu, ktoré tieto postavy signifikovalo a semiotizovalo. V druhej časti svojho diela autorka postupuje opačne. Interpretujúc literárne diela, poukazuje na životné osudy ich autoriek, často priekopníčok moderného liberálneho myslenia. Týmto spôsobom M. Janion vytvára akési dejiny žien, resp. dejiny reflektovania žien v literatúre a v európskej kultúre za posledných dvesto rokov.

Postavy, ktoré Maria Janion zaradila do svojej knihy a uznala za emblematické pre moderné európske dejiny, majú buď priamo romantický pôvod, alebo sa svojimi túžbami, vyhotenou individuálnosťou a potrebou odhaľovať utajovanú tvár sveta hlásia k romantickým ideám a tradíciám.

V prvej štúdii Bohyňa slobody (Prečo je revolúcia ženou) autorka sleduje konkrétne osudy žien francúzskej revolúcie, ich pôvod (kurtizány, herečky, ženy z ľudu) a všima si ich účasť na udalostiach, ktoré sú a priori doménou mužov. Interpretujúc ich činy, spôsob správania a vyjadrovanie, autorka hľadá odpoveď na otázku, prečo práve ony a práve ich telo nadobudlo symbolicky význam a prešlo do kultúrno-umeleckej a spoločenskej oblasti. Maria Janion vymedzuje pritom hranice symbolu a alegórií. Analyzujúc erotický a fyziologický aspekt ženského tela, poukazuje na jeho fantazmatické usúvzťažňovanie s revolúciou, slobodou, republikou. Odhaľuje dvojaké vnímanie a hodnotenie účastníčok revolúcie. Fyzické a psychické násilie v rovine reálneho života a ich symbolické vynášanie na národné oltáre v oblasti ideológie a umenia. Spoločenské demonizovanie ich správania a využívanie ich vzhľadu na propagovanie politických hesiel.

Počas revolúcie bojujúce ženy vzbudzovali iracionálny strach. Podľa verejnej mienky prekročili totiž zákon prírody, ktorý im určuje miesto niekde inde. Cenou, ktorú platia všetky fiktívne či historické ženské postavy za chvíľu slobody, je buď šialenstvo, spoločenská izolácia alebo fyzická smrť. Šialenstvo ako spoločenský, ideologický a literárny problém interpretuje Maria Janion o. i. na pozadí tvorby poľského romantického spisovateľa J. I. Kraszewského. Verejnosťou odobrená porucha a s ňou spojená spoločenská smrť žien-rebelantiek boli cenou za to, že aspoň chvíľu mohli prezentovať vlastné názory a prekročiť konvenciami stanovenú hrádku medzi povinnosťami ženy a občana. V romantizme však bolo šialenstvo aj jednou z ciest či stupňov k tzv. vyššiemu

poznaniu, možnosťou odhalenia utajených stránok existencie. Z tohto dôvodu sa spoločensky zavrhnutá, šialená, vzdorujúca žena mohla stať aj alegóriou slobody tvorivosti.

Ďalším typom romantických hrdiniek sú zamaskované postavy žien-rytierov, ktoré takisto vykonávajú politický čin. Takéto ženské postavy sú veľmi populárne napr. v tvorbe A. Mickiewicza. Jeho hrdinky často prekračujú „prírodou“ im určené práva a konajú skutky, ktoré sú prisúdené iba mužom. M. Janion hovorí, že hrdinky, ktoré sa odhodlali na tento krok, inštinktívne sa cítili byť občiankami. Interpretujúc Mickiewiczovu Gražynu, autorka hľadá vzory podobného správania v Biblii a v dejinách iných národov (Grékyne, Francúzsky). Odhaľuje osobné bohatstvo týchto žien (racionalita a sentimentalita, odvaha, exaltácia, láska), ich vnútorné rozpory (vedomie prekročenia manželských a spoločenských práv) a túžbu po slobode, ktorá musí byť často vykupovaná obetovaním vlastného života. Osobitú pozornosť venuje autorka aj sémantickým významom masky a zamaskovaným postavám.

Porušovanie prírodných práv ženami a následný druh trestu Maria Janion reflektuje aj v dvoch romantických baladách – v Bürgerovej Lenore a v Mickiewiczovej Ucieczke, na základe ktorých vyčleňuje ďalší typ romantických ženských postáv. Pokiaľ v prípade predchádzajúcich typov hrdiniek príčinou ich spoločenskej alebo fyzickej záhuby boli politické činy, v prípade baladických žien sú to najčastejšie láska, ktorá neuznáva žiadne morálne či etické kompromisy, vášne a so šialenstvom hraničiaca túžba po neznámej stránke reality.

Stopy romantickej lásky autorka nachádza a určuje aj v diele súčasnej švajčiarskej spisovateľky Nicole Müller, ktorá opisuje príbeh oslobodenej od patriarchálnych pút, odsudzovanej, nešťastnej homosexuálnej lásky. Autorka sa tu pozastavuje pri vzťahu lásky a tvorby. Umenie, tvorba, dejiny sú tak isto pozadím pre autorkinu analýzu hodnotenia

žien, ženských prác a vlastností v románe Günтера Grassa „Der Butt“.

Hľadanie extrémne subjektívnej cesty sebarealizácie nie je podľa Marie Janion návratom k romantizmu, ale jeho pokračovaním. Porušovanie prírodných i spoločenských hraníc, a určovanie osobného vzťahu medzi životom a umením sa stali východiskom ďalších dvoch štúdií, ktoré autorka venuje tvorbe kontroverznej poľskej spisovateľky zo začiatku 20. storočia Marii Komornickej. Jej tvorba nie je totiž dostatočne známa ani preskúmaná. Túžba Komornickej žiť podľa vlastných predstáv, potreba vytrhnúť sa z pasce prírody a konvencií ju doviedli k zmene vlastnej identity, k symbolickému oslobodeniu sa od svojho ženského tela a k prijatiu nového mužského mena. Zavrhla všetko (vlastné pohlavie, dom, rodinu, spoločnosť), čo by jej mohlo prekážať na ceste k čistému umeniu. Maria Janion interpretujúc jej diela poukazuje na vyhnanie tejto ženy nielen na okraj spoločnosti, ale aj na okraj literatúry. Autorkine podrobné interpretácie diel Komornickej sú pokusom o prinavrátenie jej miesta v literatúre, aké si zaslúži.

Na záver Maria Janion analyzuje dielo súčasnej poľskej feministickej spisovateľky (svojej študentky) Izabely Filipiak *Ifigenia w Polsce*, prostredníctvom ktorého poukazuje na súčasné prehodnocovanie romantických mýtov a na dnešné vnímanie žien vo vzťahu k dejinám.

Interpretácie Marie Janion novým spôsobom mapujú príbeh žien v literatúre v priebehu posledných dvoch storočí. Autorka sa sústreďuje na dvojaké vnímanie žien v modernej spoločnosti. Odhaľuje prekážky a medze, ktoré jej hrdinky túžili prekonať, a cenu, ktorú museli za to zaplatiť. Analyzujúc vybrané literárne diela, Maria Janion hľadá príčiny stereotypných názorov na ženu, ženské telo, a dôvody spoločenskej potreby obmedzovať ju „prírodnými“ zákonmi. Odhaľuje protikladné ponímanie žien a ženských postáv v oblasti reálneho života a národných symbolov.

Pre autorkin prístup je príznačné vnímanie reflektovaných postáv nie z aspektu spoločenských hraníc, ale s ohľadom na právo na vnútornú a tvorivú slobodu. Vďaka tomu mohla vytvoriť obraz protikladných požiadaviek voči ženám a voči umeniu zo strany spoločnosti, ideológie, estetických a mravných kategórií.

Interpretácie hore uvedených literárnych diel, ktoré Maria Janion vybrala ako príznačné na demonštrovanie spôsobu zobrazovania ženských postáv v priebehu posledných dvesto rokov, potvrdzujú romantickú tézu, že nie je možné oslobodiť tvorbu od života a umenie od ideológie. Autorka však upozorňuje aj na obete tohto spojenia a cenu, ktorú zaň zaplatili.

Irena Malec

DOPLNENIE

V texte V. Barboríka „Aféra v Bahňanoch“ – materiálová štúdia z literárneho života v medzivojnovom období publikovanom v 3. tohtoročnom čísle časopisu *Slovenská literatúra* chýba údaj, že text vznikol v rámci grantového projektu VEGA 2/2032/22 (Vedecká monografia o živote a diele medzivojnového slovenského prozaika Gejzu Vámoša).